

Anetta Bogusława Strawińska, *Leksyka północnokresowa jako element deskrypcji zagadnień ortoepicznych w poradnikach Aleksandra Walickiego i Aleksandra Łętowskiego*, Wydawnictwo PRYMAT, Seria: Białostockie Studia Językoznawcze (tom 18), Białystok 2022, ss. 192, ISBN 978-83-7657-465-3

Miroslav Davlevič

Uniwersytet Wileński, Litwa
e-mail: miroslav.davlevic@ff.vu.lt
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4599-4670>

Abstrakt. Publikacja autorstwa Anetty Bogusławy Strawińskiej wpisuje się zarówno w nurt badań nad polszczyzną północnokresową, jak też zagadnień poprawnościowych języka polskiego na Litwie. Jest ona kontynuacją wcześniejszych badań Autorki. Celem opracowania jest zestawienie przykładów zawartych w poradnikach Aleksandra Walickiego i Aleksandra Łętowskiego, zobrazowanie świadomości językowej zarówno użytkowników polszczyzny końca XIX i początku XX wieku, jak i autorów analizowanych poradników. Recenzowana praca jest opracowaniem, uzupełniającym dotychczasowe badania nad polszczyzną północnokresową i wyznaczającym obszary przyszłych penetracji naukowych. **Słowa kluczowe:** Aleksander Walicki, Aleksander Łętowski, polszczyzna północnokresowa, język polski na Litwie, poprawność językowa.

Summary. The publication of Anetta Bogusława Stravinska *Leksyka północnokresowa jako element deskrypcji zagadnień ortoepicznych w poradnikach Aleksandra Walickiego i Aleksandra Łętowskiego* (2022) belongs both to various of studies of the Polish language in Lithuania, and to studies of the correctness of Polish speech. The purpose of the study is to compare examples from manuals on correct speech by Alexander Valitsky and Alexander Lentovsky, to establish the linguistic consciousness of both Polish speakers at the end of the 19th and early 20th centuries, and the authors of the manuals. The book under review is an interesting and valuable contribution, complementing previous studies of the Polish language in the Kres. The monograph will also provide scientific and didactic assistance in further studying the problems of the culture of Polish speech in Lithuania.

Keywords: Alexander Valitsky, Alexander Lentovsky, Polish language in Lithuania.

Santrauka. Anettos Boguslavos Stravinskos veikalas *Leksyka północnokresowa jako element deskrypcji zagadnień ortoepicznych w poradnikach Aleksandra Walickiego i Aleksandra Łętowskiego* (2022) gali būti priskiriamas tiek įvairiems lenkų kalbos Lietuvoje tyrinėjimo darbams, tiek lenkų kalbos taisyklų studijoms. Autorės tikslas – palyginti pavyzdžius iš Aleksandro Valickio ir Aleksandro Lentovskio taisyklų kalbos žinyrų, nustatyti abiejų lenkų kalba kalbėjusių XIX amžiaus pabaigos ir XX amžiaus pradžios autorių kalbinę sąmonę. Recenzuojama knyga yra įdomus ir vertingas darbas, papildantis ankstesnius lenkų kalbos Lietuvoje tyrinėjimus. Monografija vertinga mokslinė bei didaktinė prasme, todėl gali būti naudinga mokslininkams, tiriantiems lenkų kalbos kultūros problemas Lietuvoje.

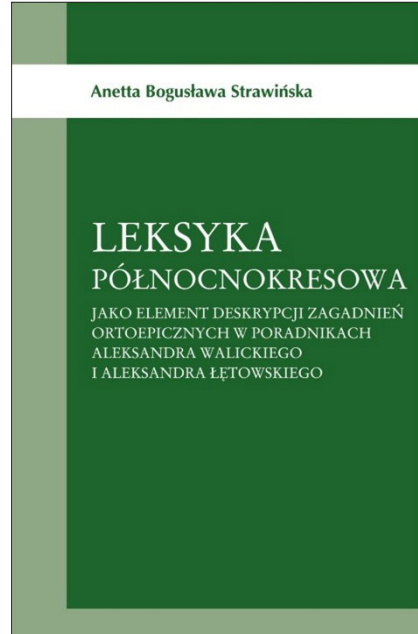
Reikšminiai žodžiai: Aleksandras Valickis, Aleksandras Lentovskis, lenkų kalba Lietuvoje, kalbos kultūra.

Publikacja autorstwa Anetty Bogusławy Strawińskiej pt. *Leksyka północnokresowa jako element deskrypcji zagadnień ortoepicznych w poradnikach Aleksandra Walickiego i Aleksandra Łętowskiego* wpisuje się zarówno w nurt badań nad polszczyzną północnokresową, jak też zagadnień poprawnościowych języka polskiego na Litwie. Jest ona kontynuacją wcześniejszych badań Autorki, stanowi uzupełnienie monografii pt. *Aleksander Walicki i Aleksander Łętowski o stanie polszczyzny północnokresowej. Ortografia – Fonetyka – Zagadnienia gramatyczne* wydanej w 2018 roku w Wydawnictwie Uniwersytetu w Białymstoku, Seria: Białostockie Studia Językoznawcze (zob. <https://wydawnictwo.uwb.edu.pl/ksiazka/2-aleksander-walicki-i-aleksander-etowski-o-stanie-polszczyzny-polnocnokresowej-ortografia-fonetyka-zagadnienia-gramatyczne>).

Recenzowana książka dopełnia tu dane gramatyczne o najistotniejszy aspekt przywoływanych poradników – ich warstwę leksykalną.

Celem opracowania jest zestawienie przykładów zawartych w poradnikach Aleksandra Walickiego i Aleksandra Łętowskiego, zobrazowanie świadomości językowej zarówno użytkowników polszczyzny końca XIX i początku XX wieku, jak i autorów analizowanych poradników.

Układ recenzowanej publikacji jest przejrzysty i nie budzi zastrzeżeń. Tom otwiera wstęp, który dzieli się na dwa podrozdziały, w których Autorka daje obszernie tło historyczne, warunkujące kształtowanie polszczyzny wileńskiej, omawia zagadnienia języka polskiego wobec języków autochtonicznych na Kresach północno-wschodnich oraz słownictwo obce o północnokresowej proveniencji w tekstach obu poradników. Zasadniczą część monografii stanowi skrupulatnie i rzeczowo przeprowadzona analiza wyekscerpowanego materiału leksykalnego z poradników – rozdział II *Słownik* – ze szczegółowymi podrozdziałami: 1. Rusycyzmy. 1.1. Pojedyncze wyrazy; 1.2. Zwroty, wyrażenia, frazy oraz konstrukcje składniowe. 2. Rutenizmy. 2.1. Białorutenizmy. 2.1.1. Pojedyncze wyrazy; 2.1.2. Wyrażenia. 2.2. Ukrainizmy. 3. Wschodniosłowizmy 4. Inne wyrazy kresowe klasyfikowane w poradnikach jako naganne. 5. Lituanizmy. Zgromadzone słownictwo zostało omówione pod względem genetycznym, formalnym i semantycznym. W odniesieniu do form obcoję-

zycznych przejętych do języka polskiego na Kresach północno-wschodnich przełomu XIX i XX wieku Autorka stosuje zasadę, że wyraz obcy, niezależnie od swojego pierwotnego źródła, jest pożyczką z tego języka, z którego bezpośrednio przejmuję go „język biorca” (Walczak 1982: 176; 1999a: 80). Natomiast formacje utworzone od obcej podstawy słowotwórczej za pomocą rodzimych formantów traktuje jako jednostki rodzime (Walczak 1992: 228–230; por. Nowowiejski 1992, 1996; Sokólska 1999) (s. 14). Przyjmując założenie H. Karaś, Autorka wyraźnie rozgranicza *rusycyzm* i *rutenizm*. W odniesieniu do zapożyczeń z języka rosyjskiego Autorka stosuje zatem termin *rusycyzm*; natomiast białoruskiego i ukraińskiego – *rutenizm* (s. 13).

Analizie poddano łącznie 957 wyrazów i związków frazeologicznych. Zapożyczenia z języków obcych w opisywanym przez obu badaczy materiale stanowią 75,4% ogółu wyrazów i połączeń wielowyrazowych (aż 721 jednostek). Dominują wśród nich rusycyzmy oraz białorutenizmy, mniejszą część wyekscerpowanego materiału stanowią ukrainizmy i lituanizmy. Autorka pracy słusznie stwierdza, że „[...] nie dziwi taki rozkład zapożyczeń przejętych przez polszczyznę północnokresową zarówno z języków wchodniosłowiańskich, jak bałtyckich. Duża frekwencja zapożyczeń z języka rosyjskiego jest z jednej strony efektem działań odpolszczających prowadzonych na Kresach północno-wschodnich w celu eliminacji języka polskiego, z drugiej zaś może być podyktowana łatwością przyswajania rusycyzmów, które łączy z polszczyzną wspólnota pochodzenia. Oba języki należą bowiem do języków słowiańskich” (s. 12). *Słownik* stanowi bardzo ważną i cenną część opracowania. Skonstruowano go następująco: wyraz hasłowy – definicja znaczenia – podstawy obcojęzyczne wyrazów zapożyczonych, uwagi autorów badanych poradników, konfrontacja z innymi słownikami bądź opracowaniami językoznawczymi.

Walorem pracy są obszerne i gruntowne wnioski końcowe. Autorka w sposób szczegółowy omówiła materiał egzemplifikacyjny obu tekstów poprawnościowych. A. B. Strawińska umiejętnie wykorzystywała też istniejącą literaturę przedmiotu, wybierając najcenniejsze i najbardziej istotne dla poruszanego zagadnienia pozycje. Bibliografia (prace językoznawcze, literatura pomocnicza oraz słowniki) zawiera łącznie 175(!) pozycji, która – co istotne – nie stanowi martwego spisu literatury. Wydaje się jednak, że przy tym temacie warto było szerzej uwzględnić takie opracowanie jak: Iryda Grek-Pabisowa, Małgorzata Ostrówka, Mirosław Jankowiak, *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej*, Instytut Slavistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2017 (w postaci preprintu w repozytorium cyfrowym, umożliwiającym czytelnikowi korzystanie z bogatego i unikatowego materiału prezentującego mowę Polaków z obszaru Białorusi, Litwy i Łotwy, czyli dawnego obszaru Wielkiego Księstwa Litewskiego i Inflant Polskich [144](https://ispan.waw.pl/ireteslaw/han-</p>
</div>
<div data-bbox=)

dle/20.500.12528/128). Przy tym temacie nie zaszkodziłyby też odwołania do literatury z niesłowiańskiego obszaru językowego (np. słownika języka litewskiego). Niemniej jednak, uwaga ta ma charakter wyłącznie polemiczny i uzupełniający, nie zmienia ogólnej oceny recenzowanej publikacji jako rzetelnej.

Kończącą część publikacji stanowią streszczenie w języku angielskim, nota biograficzna o Autorce oraz *Indeks osobowy*.

Recenzowana praca niewątpliwie jest opracowaniem interesującym, cennym, uzupełniającym dotychczasowe badania nad polszczyzną północnokresową i wyznaczającym obszary przyszłych penetracji naukowych. Uważam, że zamierzona publikacja będzie odgrywała również ważną rolę jako pomoc naukowa i dydaktyczna w dalszych studiach nad problemami poprawności językowej na Litwie. Wiele przykładów zaprezentowanych w słowniku niniejszej publikacji nadal utrzymuje się w polszczyźnie północnokresowej.

Grudzień 2023 r.

Miroslav Davlevič, doktor nauk humanistycznych, docent w Centrum Polonistycznym Uniwersytetu Wileńskiego.

Miroslav Davlevič, PhD (Humanities), Assoc. Prof. of the Polish Studies Center of Vilnius University.

Miroslav Davlevič, humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Polonistikos centro docentas.